

ירושלים, מס' 181

שנת 1459

נשלם) הספר הנצחון הזה על ידי הצעיר ישראל בן) החכם) אברהם מלמד לגו¹ בשנת הר"ך ליצירה ביום ב' ה' לתשרי.² חזק הכותב ואמיץ הקורא, וברוך השם) שזיכני ועליתי בירושלם וכתבתי הספר הזה לירושלם, כן יזכני השם) לכתוב ספרים) הרבה אמן) אמן) אמן) סלה) סלה) סלה). וזה הספר הנצחון כתבתיו לבחור הנחמד החכם והנבון והמשכיל לר' ישעיה הירושלמי.³

מקור: כ"י פאריס, הספרייה הלאומית, heb. 735, דף 103 ע"ב – קטע מתוך קולופון של ס' נצחון מאת יום טוב ליפמן מילהויזן.

פרוסס: אוצר כתבי-יד עבריים, א: 114; בית-אריה, כתב-יד, עמ' 271–272.

1 שם המשפחה "לגו" קיים בין יהודי קאנדיה, ראה: תקנות קנדיאה, מפתח.

2 3 בספטמבר 1459.

3 כתב-היד כותב בכתובה ביזאנטית על-גבי נייר מערבי עם סימני מים, אך הרכב קונטרסיומזרחי. הקולופון במלואו ראה המדור "חיי תרבות ודת", תעודה משנת 1459.

ירושלים, מס' 182

שנת 1459

Sicut oadem villa dicebatur Mgr. Franciscus medicus venditis secrete possidebat in Irlm. psecutus factus est iude.

מקור: Alfonso da Espina, Fortalitium Fidei, II, Consideratio VI, Haeresis I, Nuremberg 1494, p. LIII, Col. 4.

תרגום

באותו כפר --- מאגיסטר פראנציסקוס הרופא, שמכר את רכושו בסוד וחזר ליהדותו בירושלים.

ספרות: י' בער, "התנועה המשיחית בספרד בתקופת הגרוש", מאסף ציון, ה' (תרצ"ג), עמ' סא; I. Baer, Die Juden im Christlichen Spanien – Urkunden und Regesten, I: 2, Berlin 1936, p. 428.

ירושלים, מס' 183

בין שנת 1455 לשנת 1460

ומה שכתבת¹ לי עוד מעלייתך לארץ צבי ולעיר הקדש, שיבנה במהרה בימינו, אי מצוה הוא עתה, אפילו) תלמיד) חכם), הואיל ואין לנו בעונות קבוץ בחורים ותלמוד) תורה)² לשם. דע לך, דבודאי שבח גדול ומעלה יש לו לאדם הדר בארץ) ישראל), וכול) שכך) בעיר הקדש, לתועלת לעולם) הבא) וגם לעולם) הזה). אמנם שמענו כמה פעמים שיש לשם בני ברית מערביים³ נחשבים לרשעים גמורים, מוסריים) מפורסמים, והם טורדים ומבלבלים) האשכנזים שהם שומרי תורה,⁴ וגם כי המזונות דחוקים ומצומצמים לשוק מאד והרווחים קשים, מי יוכל לעמוד בכל זה, מלבד גודל רשעת הישמעאלים אשר לשם. לכן כל איש ישער בעצמו בהשגת גופו וממונו באיזה דרך יוכל לעמוד ביראת השם ובשמור מצותיו, כי זה כל האדם.

מקור: ר' ישראל איסרליין, פסקים וכתבים, ויניציה רע"ט, סימן פח.

ספרות: קליין, היישוב היהודי, עמ' 166; ברסלבי, לחקר ארצנו, עמ' 140–141; דוד, ה"זקנים", עמ' 238; מ' רוזן, "מעמד המוסתערבים והיחסים בין העדות ביישוב היהודי בארץ ישראל", קתדרה, 17 (תשמ"א), עמ' 74–75.

1 השואל הוא ר' יהושע טורק (או דורק) תושב פוזנאן, תלמידו של ר' ישראל איסרליין.

2 באיגרת השליחות משנת 1455 (וראה לעיל, מס' 177 והערה 27 שם) נזכרת "ישיבת התורה" בירושלים. הכותב נפטר בשנת 1460, ולכן יש לייחס את התשובה שלפנינו לשנים 1455–1460. דומה, שסגירת הישיבה היתה קשורה במאורעות הקשים שמתאר ר' עובדיה מברטנורה וברדיפת האשכנזים בירושלים, שתיאורם דומה כאן ובאיגרות ר' עובדיה (להלן, מס' 273 ואילך). לפיכך אין להקדים את ביטול הישיבה לזמנה של איגרת השליחות.

3 כלומר, יהודים מן המגרב. קליין קשר את הידיעה הזאת בתיאור שמביא ר' עובדיה מברטנורה על עוולות ה"זקנים" כלומר, פרנסי הקהילה ודבריו מתקבלים על הדעת. במשך כל התקופה היו עליות יחידים מן המגרב, ואחדים מן העולים השתלבו בהנהגת הקהילה. ראוי להזכיר את ר' נתן הכהן שולאל, יליד צפון אפריקה, שעלה

machonEI@ybz.org.il

טלפון 02-5398822-3

לירושלים סמוך לזמן הנדון כאן, ולימים נתמנה לנגיד (וראה להלן, מס' 254). וראה בפירוט המדור "עליות לרגל". וראה דבריה של רוזן, שכוונת הכותב למוסתערבים, כלומר, ליסוד האוטונומי בקהילת ארץ-ישראל.
4 כלומר, לומדי תורה שתורתם אומנותם.

שנת 1465

ירושלים, מס' 184

דף 74

ע"א

למא כאן מן שהר אלול אלמבארך סנה אלף
וסבע מאיה סתה ושבעין לשטיות והי סנה כמסה
5 אלאף ומאיתין כמסה ועשרין לבריאת העולם חצר אלי
אלקאהרה אלמחרסה שכץ חכם מן חכמי ישראל הגדולים
יסמי אהרן הצדיק זכרו לברכה. מן בלאד אלאפרנגי מן
מדינה טליטלה וצחבתה אכותה אתנין אלו אחד אסמה
יוסף ואלאכר אסמה דוד ועיאלהם וצחבתהם איצא גמאעה
10 מן אלאפרנג נחו עשרין ואחד. פחצר הדא אלרגל אלי
חארת אלקראיין. ואגתמע עלי בעץ מן נכבדי הקהל
קהל בני מקרא ישמרם איום ונורא ותכלם מעהם
פי דברי תורה ומא יעתקדוה ומא נחן מאשיין עליה
ואכברהם באנה לא יעתקד עלי משנה ולא עלי תלמוד
15 ולא עמרה אכל אלליה לעלמה אנהא מן גמלה אל חלבים
אלמחרמה פי אלתורה ואן קלבה יפחץ ויפחש עלי מן יכון
מאשי עלי דרך תורת ה' ולא ילתפת אלי מא ינא קץ
תורת משה פ סאל אן יכון כברה סוד ענדנא ולא נכשף
אמרה ואנה יתוגה אלי ירושלים ויעאוד פקבלנא מראדה
20 תם אנה סאפר אלי ירושלים תוב"א וכלי גמאעתה מקימין
באלקאהרה וולאהם עלי אמר ימשו עליה פתם הדא
אלאמר סוד אלי שהר תשרי המכובד פחצל אלכלף פיה

ע"ב ביננא ובין אלרבאנין ---

דף 77

ע"א

6 --- תם בעד

דלך חצר אלנגיד אלי ענדנא וקאל יא גמאעה לא תקרבו
הדא אלגמאעה ולא תחמו ביננא ובינכם פאנהם ליס הם
קראיין ולא רבאנין ואנמא בירידו וגדדו להם דין וחדהם

מקור: כ"י לונדון, הספרייה הבריטית, Or. 2538, מדף 74 ע"א עד דף 77 ע"א.

machonEI@ybz.org.il

טלפון 02-5398822-3

תרגום

- בחדש אלול המבורך שנת אלף
שבע מאות שבעים ושש לשטרות, שהיא שנת חמשת
5 אלפים ומאתיים עשרים וחמש לבריאת העולם,¹ בא אל
קאהיר השמורה איש חכם מחכמי ישראל הגדולים,
הנקרא אהרן הצדיק זכרו לברכה מארץ אלאפרנגי²
מהעיר טולידו. ונלוו אליו שני אחיו, האחד שמו
יוסף והאחר שמו דוד, ומשפחותיהם. ונלוותה אליהם גם-כן קבוצה
10 של אלאפרנגי, כעשרים במספר. ובא האיש הזה אל
שכונת הקראים, ונועד עם כמה מנכבדי הקהל,
קהל בני מקרא ישמרם איום ונורא, ושוחח עמם
בדברי תורה ועל אמונתם ועל אמונתנו.
הוא הודיע להם, כי אין הוא מאמין במשנה ולא בתלמוד, וכי כל חייו לא
15 אכל את האליה בידעו, כי היא שייכת לכלל החלבים
האסורים בתורה, וכי לבו חקר וחיפש אחר מי שנהג
ללכת בדרך תורת ה', ואינו פונה אל מה שסותר
את תורת משה. וביקש, כי יהיה עניינו סוד בקרבנו, וכי לא נגלה
את עניינו, וכי יש בכונתו לנסוע לירושלים ולחזור, והסכמנו לבקשתו.
20 לאחר-מכן הוא נסע אל ירושלים ת(יבנה) ו(ותכונן) ב(מהרה) א(מן) והשאיר
את קבוצתו כשהם מתגוררים
בקאהיר, והשאיר להם הוראות לגבי אורח התנהגותם, וכל העניין הזה
נשאר בגדר סוד עד חודש תשרי המכובד בו התעורר הסכסוך

ע"ב בינינו לבין הרבנים ---

דף 77

ע"א

6 --- לאחר

זאת בא הנגיד אלינו ואמר: "הו אנשים, אל תתקרבו
אל הקבוצה הזאת ואל תגרמו לפירוד בינינו וביניכם, שכן אין הם
קראים ולא רבנים, וכל רצונם הוא אך ליצור להם בלבד דת חדשה"³

ספרות: 100-81; H. Hirschfeld, A Karaite Conversion Story, Jews' College Jubilee Volume, London 1906, pp. 81-100; אשתור, תולדות היהודים במצרים ובסוריה, ב, עמ' 107-110; הקר, עליית יהודי ספרד (שלם), עמ' 127-128; הנ"ל, עליית יהודי ספרד (קתדרה), עמ' 20.

1 שנת ה'רכ"ה ליצירה, היא שנת 1465. אלו הם קטעים מתוך מכתב שכתב קראי תושב קאהיר על קבוצה של יהודים רבניים יוצאי טולידו הנמצאים בקאהיר, שגילתה נטיות קראיות ויצרה קשר עם הקראים בקאהיר בשנת 1465.

2 מארץ הפראנקים, שם כולל לתחום של דוברי השפות הרומאניות, וספרד בכלל זה.

שנת 1467

ירושלים, מס' 185

Qui se nota de la Chiesa de Monte Syon e de la Capella de lo Spirito Sancto.

---Del qual edificio nulla vi e(rimasto excepto la tribuna del l'altar maior, e il Cenaculo de Christo, et la Capella de lo Spirito Sancto. La qual capella del mile quatrocento sesanta, a furor de populo fo butata a terra e scarcata e ruinata: la qual fece rehedifficar el magno Duch (Philippo) de Bregogna che fo tanto bellicoso, e spese quatordece milia ducati d'oro per farla piu bella che non era prima. E de questa, fino che lui vixe, piglio(el governo et la protectione, tenendola fornita de paramenti de brocato; e dava ogni anno mille ducati d'oro per el vivere de li Frati che officiaivano questa gloriosissima capella; e in questa devotione persevero(tuto el tempo che lui vixe. Et quando morite, ordino (che fosse sparato, e cavato el core, fosse portato e sepellito in questa sua gloriosa capella. E cos) fo facto, et cum quello forono portati alli Frati sei millia ducati, e questo fo l'anno che fo perso Negroponte. Questa adunque capella, tanto bella et tanto ornata, per invidia et in vituperio de la fede Christiana, iterum a furor de populo fo ruinata, et insieme cum essa forono scargase e rote tute le camare et celle de lo inchiostro [sic!] interno dentro del loco. E la cason de questa tanta ruina forono li cani Iudei, perche(dissero alli Saraceni che soto quella capella staeua la sepoltura de David propheta. La qual cossa intesa dal Signor Soldano, commando(che questa sepoltura e loco fosse tolto da li Frati e dedicato al culto loro, e cosi(fo facto. Reputandose adunque li Saraceni a mancamento che li Frati celebrassero sopra de loro, reputandone inferiori, la destruxero. La qual cossa intesa in Spagna da la Maesta(del Re e de la Regina fidelissimi e Catholici, fecero destrugere tute le misquete de li Saraceni che erano soto lor dominio, excepto quella de Toledo cum un altra. E mando(a dire al Soldano per saraceni soi vassali, che si molestava piu(li Frati nostri de Monte Syon, per l'advenire, faria mal capitare et occidere piu(de octocento milia saraceni che ha soto de lui, nel suo dominio. E questo lo fece cessare de piu(molestare.

מקור: סוריאנו, מסכת ארץ-הקודש, עמ' 110–111.

תרגום

פה מסופר¹ על הכנסייה של הר-ציון ועל הקאפלה של רוח-הקודש --- מן הבניין הזה לא נשאר שריד, פרט לבמת המזבח הגדול ומקום הסעודה של המשיח והקאפלה של רוח-הקודש. קאפלה זו נחרבה בשנת אלף ארבע מאות ושישים עד היסוד בזעם העם, נעקרה ונהרסה.² הדוכס הגדול של בורגונד (פיליפ),³ שהיה גיבור מלחמה, כידוע, ציווה לבנותה מחדש והוציא ארבעה-עשר אלף דוקאטים של זהב כדי לעשותה יפה יותר משהיתה מקודם. ועד סוף חייו נטל לידו את הפיקוח ואת החסות עליה, וסיפק לה תשמישי-קדושה מעשי ברוקאט. ומדי שנה בשנה היה נותן אלף דוקאטים של זהב לכלכלת הנזירים ששירתו את בית-התפילה המהולל הזה. ובאדיקותו זאת נשאר כל ימי חייו. כשנפטר, ציווה להוציא את לבו כדי לשאתו אל בית-התפילה הנערץ הזה ולקוברו שם. וכך עשו. ויחד אתו⁴ ניתנו לנזירים ששת אלפים דוקאטים, וזה קרה בשנה שבה אבדה גרופונטה.⁵ בית-התפילה הזה, כה יפה וכה מפואר, נהרס בפעם השנייה⁶ בזעם העם, מתוך שנאה ולחרפתה של האמונה הנוצרית, ויחד אתו שוברו ונחרבו כל החדרים וכל התאים של המנזר⁷ בפנים המקום. הסיבה להרס הגדול הזה היו הכלבים היהודים, מאחר שאמרו לסאראצנים, כי מתחת לבית-התפילה הזה נמצא קברו של דויד הנביא. כשהאדון הסולטאן שמע זאת, ציווה ליטול את הקבר ואת המקום הזה מן הנזירים ולהקדישו לפולחנם, וכך היה. ולפי שהסאראצנים חשבו לבלתי-יאה שהנזירים יערכו את פולחנם מעל למקומם וראו בכך בזיון, הרסו את בית-התפילה. כאשר נודע הדבר בספרד להוד מעלתם המלך והמלכה הנאמנים והקאטולים,⁸ ציוו להרוס את כל המסגדים של הסאראצנים שהיו תחת שלטונם, פרט לזה של טולידו ועוד אחד. וכן פקד להודיע לסולטאן, על-ידי הסאראצנים הנתונים לשלטונם, שאם יוסיף להציק לנזירינו בהר-ציון בעתיד, יצווה למרר את חייהם ולהרוג יותר משמונה מאות אלפים סאראצנים הנתונים לשלטונם במלכותו. והדבר הזה גרם שחדל להציק להם.⁹

ספרות: ראה לעיל, מס' 141.

machonEI@ybz.org.il

טלפון 02-5398822-3

- 1 פראנץ יסקו סוריאנו היה ראש אגודת הנוצרים הפראנציסקאנים בארץ-ישראל בשנים 1493–1495 ו-1512–1514. ידיעותיו על-פי-רוב מהימנות, בהיותן מבוססות על נסיונו כסופר וכנזיר מגיל 25, ובראש ובראשונה על ארכיון המנזר הפראנציסקאני בירושלים שעמד בראשו. חיבורו נכתב בשלוש נוסחאות: האחת – בשנת 1485, השנייה – בשנת 1514, והשלישית – בשנת 1524. מהדורת גולובוביץ, שעל-פיה הובאו הדברים כאן, מבוססת על נוסחת 1514.
- 2 הכוונה, כפי הנראה, לשנת 1427, כאשר "קאפלת רוח-הקודש" שמעל לקברי בית-דוד נלקחה לראשונה מידי הפראנציסקאנים. בשנה ההיא לא חרבה הקאפלה, ודומה, שגם בעניין זה טעה המחבר, שכן לאחר-מכן הוא מתאר שתי הריסות של הקאפלה לאחר שיפוצים שעשה פיליפ הטוב מבורגונד. הראשונה היתה בשנת 1452; את השנייה – אם אמנם היתה יש לייחס לשנת 1467. וראה דבריו של ואדינג (Wadding). להלן, מס' 186. ואדינג שאב את תיאור המאורעות ותאריכיהם מדבריו של סוריאנו. וראה עתה: יעקבי, הפראנציסקאנים והר-ציון, עמ' 51–54. וראה גם להלן, הערה 8.
- 3 פיליפ "הטוב" (Philippe le Bon) דוכס בורגונד (1429–1467), ממשפחת בית-המלוכה הצרפתי. לראשונה שיקם את "קאפלת רוח-הקודש" לפני שנת 1452, ולאחר שנהרסה בשנה ההיא תרם לשיקומה בשנת 1467, שנת מותו. ראה עליו: R. Vaughan, Philip the Good, London 1970, p. 270. בשלהי שנת 1467 שוב נהרסה הקאפלה.
- 4 כלומר, עם הלב.
- 5 בשנת 1470. בנוסחת 1524 מסופר, כי הלב לא הובא לירושלים, אלא נקבר בכנסיית פטרוס ברומא בגלל סכנות הדרך.
- 6 בנוסחת 1485 מופיעות המלים "in capo etspatio de octo anni iterum fo ruinata", "לאחר שמונה שנים נהרסה שנית", והכוונה להרס הקאפלה בשלהי 1467.
- 7 בנוסחת 1524 נוספו המלים "arano intorno lo chiostro grunde interiore", "התאים שמסביב לחצר הפנימית של המנזר".
- 8 לפי גירסה זו הכוונה לפרדינאנד ואיזבל, מלכי ספרד "הקאטוליים". בנוסחת 1485 נזכר "מלך ספרד" בלבד, ומבחינה כרונולוגית ייתכן, כי הכוונה שם לאנריקו הרביעי מלך קאסטיליה, כפי שאכן הבין ואדינג (לעיל, הערה 2; וראה גם להלן, מס' 186). הספקות בעניין זיהויו של מלך ספרד נובעים, כפי הנראה, מן הקשר המסורתי ההדוק בין חצר-המלוכה של קאסטיליה ובין מנזר הר-ציון. קשר זה בא לידי ביטוי, בין השאר, בתרומה שנתית נכבדה למנזר ובמעורבות פוליטית בכל הקשור במקומות הקדושים בארץ-ישראל.
- 9 ראה לעיל, מס' 132; להלן, מס' 186.

שנת 1467

ירושלים, מס' 186

Idem Henricus (sc. Castellae) Rex audiens Turcos persuadentibus Judaeis, in urbe Hierosolymorum hoc anno Fratribus abstulisse sacellum Spiritus sancti, fundatum supra Davidis Regis sepulcrum, omnium sibi subjectorum Sarracenorum Mesquitas, sive templa, destruxit. Ab his itaque rogati Hierosolymitani restituerunt Fratribus locum, permi- seruntque sacellum restaurari. Id factum impensis piissimi Principis Philippi Ducis Burgundiae, intimi Fratrum amici, aureis mille quadringentis illuc transmissis. Sed iterum Hebraeorum suggestione et malevolentia nolentium tanti sui Regis mausoleum penes Christianos haberi, Fratribus ereptum est irremissibiliter, et in Sarracenorum Mesquitam conversum.

מקור: L. Wadding, Annales Minorum ad Annum 1460, Rome 1731–1886, XIII, p. 168; XXXVIII, p. 194.

תרגום

המלך ההוא הנריקוס¹ (מקאסטיליה), בשומעו שעל-פי פיתוי היהודים לקחו התורכים בשנה ההיא בעיר ירושלים מן הנוצרים את הקאפלה של רוח-הקודש, שנבנתה מעל לקברו של דויד המלך, החריב את מסגדי כל הסאראצנים הנכנעים לו.² לפי בקשתם של הללו³ החזירו הסאראצנים של ירושלים את המקום לנוצרים והרשו לשקם את הקאפלה, וזה נעשה בכספי הנסיך החסיד מבורגונד,⁴ ידיד קרוב של הנוצרים, ששלח לשם 1400 זהוב. אך שוב, ברשות היהודים ובעצתם, שלא רצו שקבר מלכם הגדול יהיה בידי הנוצרים, נלקח המקום מידי הנוצרים ללא שוב ונהפך למסגד הסאראצנים.⁵

ספרות: ראה לעיל, מס' 141.

- 1 אנריקה הרביעי מלך קאסטיליה (1455–1474). והשווה לעיל, מס' 132 והערה 1 שם.
- 2 הכותב מתכוון, כנראה, למאורעות שנת 1427, אשר במהלכם ניטלה מידי הנוצרים הפראנציסקאנים "קאפלת רוח-הקודש" שמעל לקברי בית-דוד בהר-ציון, או למאורעות שנת 1452, שהביאו להריסתה המוחלטת של הקאפלה. שני המאורעות קדמו לעלייתו לשלטון של אנריקה הרביעי. הדעת נותנת, שפעילותו של אנריקה הרביעי הנוכרת כאן נעשתה לקראת שיקום "קאפלת רוח-הקודש" בשנת 1467, אך גם ייתכן, כי הכוונה לחואן השני מלך קאסטיליה, שבימי שלטונו (1406–1454) התחוללו שני המאורעות הראשונים. על הפעילות הדיפלומטית של ספרד בענייני הר-ציון ראה גם לעיל, מס' 185, הערה 8.
- 3 כלומר, של הסאראצנים בקאסטיליה.

machonEI@ybz.org.il

טלפון 02-5398822-3

- 4 פיליפ הטוב. ראה עליו לעיל, מס' 185, הערה 3.
5 מאורע זה התרחש בשלהי 1467. המחבר, היסטוריון פראנציסקאני בן המאה הי"ז, מסתמך על חיבורו של סוריאנו (לעיל, מס' 185), ובעקבות טעותו של סוריאנו משלב גם הוא את המאורע הנ"ל במאורעות שנת 1460.

שנת 1467 או 1468

ירושלים, מס' 187

גם בעת ההיא שלחתי¹ בקהילה קדישא דירושלם ת(בנה) ו(תכונן) ב(מהרה) ב(ימינו), ושלחו לי תשובה, וזהו פתשגן הכתב מהתשובה אשר שלחו לי אז,² מחוץ על הכתב.³ אל פני משרת וכחתן פאר יכהן הר(ב) משה כהן נ(טריה) ר(חמנא) ו(פרקיה) באי קנדיאה.⁴ על פתחינו כל מגדים חדשים לבקרים לבקר בטעם יי גדולים חקרי לב. מגל(ה) עפה, מעופפת על ראשי החיות בחכמה בתבונה ובדעת. מלא אותה חכמת לב. סמקן ירקן וברקן.⁵ חכמה יש כאן, גדולה יש כאן, אין בודקין למעלה מן הדוכן, הר(ב) משה ב(ן) כ(בוד) שמואל הכהן ז(כרונו) (לברכה). החתומים למטה, ב(ית) ד(ין) של קהל הקדוש קהל ירושלם ע(יר) ה(קדש) ת(בנה) ו(תכונן) ב(מהרה) ב(ימינו). סוככ(ים) כנפי שלומינו בכל מאמצי כוחנו למעלת כבודך, הגיענו כתבך, ודרושיה עמוקים מני ים. ברוחך בעים רוח יתרה אמתני ויתירא⁶ הן אמת, כי המלאכה לא ליום ולא ליומים. וכדי שלא להשיב פניך ריקם נשיבך בדרך קצרה. מה שכתבת והרבית להביא ראייה מהרבה נקובי ראשית הפסקנים,⁷ והמה בכתובים בכתבך לא חדשת שום דבר. אם לך האלף שמצות חליצה קודמת, לנו רובי רבבה מצות ייבום קודמת --- ודוק ותשכח⁸ --- וכ(מו) כ(ן) רבינו שמחה והרמב"ם ז(כרונו) (לברכה) שאנו תופסין שיטתו בארץ הלזו, ונהרא נהרא ופשטיא,⁹ ומה שכתבת שבאשכנז אינן מייבמין, כבודך יונח במקומו --- וגם מה שאמרת שבספרד אינן מייבמין, הנני יוסף ב(ן) כ(בוד) ר' גדליה ו' עמנואעל(!)¹⁰ נולדתי ונתגדלתי בספרד ושמשתי לפני מורי ורבי הר(ב) ר' יוסף אל אלבו¹¹ ז(כרונו) (לברכה) ולפני מורי ורבי הר(ב) ר' מתתיה היצהרי¹² ז(כר) צ(דיק) (לברכה) ולפני מורי ורבי הר(ב) ר' אלעזר פראנקו ז(כרונו) (לברכה) ולפני המאור הגדול הר(ב) ר' אברהם פראנקו¹³ ז(כרונו) (לברכה), ולפעמים מייבמין ולפעמים חולצין, לפי התנאי שהיו מתנים בעלי הזווג. אבל לא הניחו מלייבם מפני האיסור --- יען היות השליח נחוץ, ואין הזמן מסכים לפנותינו, כתבנו שורותים אלה. ואם יגזור השם עוד נכתוב באורך --- וכנפש הנכספים לאור פניך ולשמוח בחברתך, חותמים בפרשת "הדבר אשר צוה ה'".¹⁴

זעירא דמן חבריא דעדק מן טליא¹⁵
יוסף ב(ן) כ(בוד) ר' גדליה ו' עמנואל ז(כרונו) (לחיי) ה(עולם) ה(בא) ספרדי,
צדקה¹⁶ ב(ן) כ(בוד) ר' עובדיה ז(כרונו) (לחיי) ה(עולם) ה(בא),
אברהם הנקרא עטיא ב(ן) כ(בוד) ר' יעקב,¹⁷
שמואל ב(ן) כ(בוד) ר' מרדכי¹⁸ ז(כרונו) (לחיי) ה(עולם) ה(בא).

מקור: כ"י ספריית הוואטיקאן, 254, דף 86 ע"א-ע"ב.

פירסום: הקר, עליית יהודי ספרד (שלם), עמ' 151-154.

ספרות: א' גוטליב, "ויכוח הגלגול בקנדיאה במאה הטי"ו", מחקרים בספרות הקבלה, תל-אביב תשל"ו, עמ' 377, הערה 19; א' קופפר, "יהודי אשכנז וחכמיה", תרביץ, מב (תשל"ג), עמ' 129, הערה 99; הקר, עליית יהודי ספרד (שלם), עמ' 147-151; יי כץ, "יחסי הלכה וקבלה בדורות שלאחר 'התגלות' הזוהר", הלכה וקבלה, ירושלים תשמ"ד, עמ' 63-64.

1 הרקע למכתב הוא פולמוס שהתעורר בקנדיאה בשנת 1465: אם להעדיף חליצה או ייבום. ר' מיכאל באלבו, בהסתמכו על דעת המקובלים המאמינים בסוד הגלגול, טען, כי ייבום עדיף. כנגדו יצא ר' משה כהן אשכנזי, בן למשפחת מהגרים מאשכנז שהתיישב בקנדיאה. ר' משה תמך במנהג האשכנזי לחלוץ, ולא לייבם, והסתמך גם על טענות הפילוסופים המתנגדים לאמונת הגלגול. ר' משה פנה לשני חכמים אשכנזיים במייסטר (Mestre) שליד ויניציה, ר' יעקב בן שמשון ור' יודא אוברניק, וביקשם לחוות דעה. כן פנה אל בית-הדין בירושלים. התעודה שלפנינו היא תשובת בית-הדין של ירושלים על פנייתו של ר' משה, וכותבה הוא ר' יוסף בן גדליה [אבן] עמנואל, שהיה, כנראה, אב בית הדין (וראה להלן, הערה 10). את האיגרות למייסטר שלח ר' משה כהן בשנת רכ"ז / 1467, ור' יהודה אוברניק השיב לו בשנת רכ"ח / 1468 (ראה: קופפר, עמ' 129), ומכאן, שחליפת-המכתבים עם ירושלים התנהלה בשנים ההן.

2 עד כאן לשון הפתיחה של ר' משה כהן מקנדיאה.

3 כלומר, כתובת.

machonEI@ybz.org.il

טלפון 02-5398822-3

- 4 עד כאן מיעון המכתב לר' משה; מכאן ואילך עיקר המכתב.
- 5 ראה תרגום אונקלוס לשמות כח: יז.
- 6 כך בכתב היד.
- 7 כלומר, ראשוני הפוסקים.
- 8 ראה בעניין זה: י' כץ, "יבום וחליצה בתקופה הבתר תלמודית", הלכה וקבלה, ירושלים תשמ"ד, עמ' 127-174.
- 9 בבלי חולין יח ע"ב; תרגומו: "כל נהר מתפשט במקומו", כלומר, כל מקום הולך אחר מנהגו.
- 10 לפי שעה אין בידנו ידיעות על חכם זה, בין מספרד ובין מארץ-ישראל. מדבריו עולה, שהיה תלמידם של גדולי חכמי ספרד בזמנו. הקר מציע לזהותו עם ר' יוסף ירושלמי (או: הספרדי), שליח ירושלים בשנת 1472 (וראה להלן, מס' 189 ו-192). וראה: הקר, עליית יהודי ספרד (שלם), עמ' 129. ייתכן, שבנו חתום על צוואה מירושלים משנת 1502 (וראה להלן, מס' 293, ליד ציון הערה 8 שם, וראה עוד, להלן, מס' 257 והערה 9 שם; 294).
- 11 הוא ר' יוסף אלבו, בעל ס' העיקרים. השתתף בוויכוח טורטוזה בשנים 1413-1414. בסוף ימיו חי בסוריה שבקאסטיליה. נפטר לפני שנת 1420.
- 12 ממשנתפי ויכוח טורטוזה. ראה עליו: ש' בובר, מבוא למדרש תהילים, וילנה תרנ"א, עמ' 108-109.
- 13 לפי שעה אין בידנו פרטים מספיקים על שני חכמים אלה, בני משפחת פראנקו. על חכמים ממשפחה זו ראה: הקר, עמ' 153, הערה 153. הקר רואה בר' אברהם פראנקו חכם פורטוגזי מן המחצית השנייה של המאה ה"ו. חכם זה הוא היחיד המכונה באיגרת "המאור הגדול", דבר המעיד על מעמדו.
- 14 פרשת "מטות", כלומר, חודש תמוז, בקירוב.
- 15 כלומר, "הצעיר בטלאים"; ראה בבלי סנהדרין יא ע"א.
- 16 הוא ר' צדקיה חתום על איגרת השליחות משנת 1455 כחבר בית-הדין בירושלים (וראה לעיל, מס' 177 והערה 37 שם), ומופיע גם ברשימת נכבדי ירושלים בחיבורו של משולם מוולטרה, ראה להלן, מס' 225, הערה 12.
- 17 ר' אברהם חתום על כתובה מירושלים משנת 1450 (וראה לעיל, מס' 175).
- 18 ר' שמואל חתום על איגרת השליחות משנת 1455 כחבר בית-הדין בירושלים (וראה לעיל, מס' 177 והערה 38 שם), ומופיע גם ברשימת נכבדי ירושלים בחיבורו של משולם מוולטרה, ראה להלן, מס' 225, הערה 13.

אחרי שנת 1468

ירושלים, מס' 188

وأبرز جماعة من النصارى والفرننج والحيش من أنديهم مراسيم قديمة من الملوك السالفة وأحكام شريفة خداوندكارية <١> بقاها <٢> كمن يجروا على عادتهم القديمة من زمن السلطان قانتباي والى آخر وقت --- وهو أنه لا يمر احد من طائفة اليهود عن باب القمامة ولا بارض دير صهيون ولا على مقاريهم <٣> مقاريهم التي بالقرب من دير صهيون ولا غيرها. ولا بالأماكن التي تعتقدها النصارى ولا أماكن زيارتهم حملا على ما بيدهم من الأحكام القديمة --- وأنه اذا مر احد من اليهود من باب حارة اليهود بالدرب السلطاني المستمر الى جهة بركة السلطان فلا يتجاوز الدرب السلطاني الى جهة ارض دير صهيون واذا مر من الدرب الذي من جهة القلعة المنصورة وعن باب دير الأرمن ويكون مروره من خلف حاكورة لزعليان من جهة القبلة ولا يتجاوز الى الدرب الذي يمر منه الى جهة دير الصهيون ويريج غزة ومن يتجاوز من طائفة اليهود غير ذلك من الأماكن المذكورة فعليه ما ذكر اعلاه نم التأديب واللحريمة حسب ما توافقوا ---

מקור: "חגייה" (צו) של בית-הדין השרעי בירושלים, שנמסר לידי נציגי העדות הנוצריות בעיר.

machonEI@ybz.org.il

טלפון 02-5398822-3

פרסים: א' ארסה, "הגבלות על חופש תנועתם של יהודי ירושלים בשלהי ימי הממלוכים ובראשית התקופה העות'מאנית", פרקים, עמ' 212–213.

תרגום

קבוצת נוצרים פראנקים ואתיופים הציגו במו-ידיהם פקודות קדומות של המלכים הקודמים וצווים סולטאניים נאצלים, יעמדו לעד, המרשים להם לקיים את מנהגיהם הקדומים מימי הסולטאן קאית ביי עד קץ הזמנים¹ --- כלומר שאיש מן הקהילה היהודית לא יעבור לפני שער אלקמאמה,² ולא בשטח של מנזר-ציון, ולא דרך בתי-הקברות שלהם שבקירבת מנזר-ציון ולא על-פני בתי-קברות אחרים ולא על פני מקומות קדושים לנוצרים, או מקומות עלייתם לרגל, וכל זה בתוקף הצווים הקדומים שהם מחזיקים³ ---

ואם יהודי כלשהו יעבור משער שכונת היהודים ב"דרך הסולטאן" המוליכה אל עבר "בריכת הסולטאן", אל לו לעבור מ"דרך הסולטאן" אל עבר שטח מנזר-ציון.⁴ ואם יעבור מן הדרך שמצד המצודה המהוללה ועל-פני שער המנזר הארמני, עליו לעבור מאחורי גן-הירק של זעליאן מצד דרום, ולא יעבור אל הדרך המוליכה ממנו לעבר מנזר הר-ציון ומגדל-עזה.⁵ ואיש מעדת היהודים שיעבור במקומות אחרים מאלה המצוינים יוטל עליו עונש וקנס כפי שצוין לעיל על פי התחייבותם.

ספרות: A. Arce, "Restricciones impuestas a los Judios en Jerusalem (1534)", ; 22–21 עמ' ; Terre Sainte, III (1924), pp. 44–45 ; פראוור, מנזר הפראנציסקאנים, עמ' 22–21 ; Sefarad, XVII (1957), pp. 4972

1 תעודה זו, שנערכה ב-9 במאי 1534, מאשרת פסקי-דין מימי הסולטאן הממלוכי קאית ביי (1468–1496), שהגבילו את תנועתם של יהודי ירושלים באזורים נוצריים רגישים, ובעיקר בסביבת הר-ציון. יש מקום להניח, שפסק-דין זה ניתן בסיום הפולמוס בין הנזירים הפראנציסקאנים בהר-ציון ובין יהודי ירושלים. גילוי האחרון של פולמוס זה היה, ככל הידוע לנו, בשנת 1452, ובמהלכו נהרסה "קאפלת רוח-הקודש" (וראה לעיל, מס' 185–186). אין ספק, שכל הזמן שרר מתח בין העדות. מכל מקום, הדבר היה ידוע היטב לר' עובדיה מברטנורה (וראה להלן, מס' 273, ליד ציון הערה 45). אין להקדים את פסק-הדין לשנת 1467/8, שכן בשנה ההיא עלה קאית ביי לשלטון. עם זאת אפשר אולי לאחרו במקצת ולקושרו בפגיעות של יהודים במנזר הר-ציון שלא נודעו לנו ממקור אחר. המיסמך מזכיר מקומות נוספים שהוחזקו בידי הנוצרים בימי הביניים, אך ברור, כי העילה לפרסומו היה הסכסוך על הר-ציון, שכן המיסמכים הקדומים ששימשו אסמכתה לפסק שלפנינו הוחזקו בידי שתי העדות שהיו להן אינטרסים בהר-ציון: הקאתולים, שייצג אותם אז בירושלים רק המנזר הפראנציסקאני, והאתיופים. הדבר עולה גם מן הפירוט הרב יחסית של הר-ציון לעומת המקומות האחרים.

2 כלומר, "כנסיית-הקבר". לפנינו כינוי-הגנאי "אלקמאמה", "האשפה", בפי המוסלמים, שאינו אלא משחק-מלים על השם הערבי "אלקיאמה", "התחיה".

3 דומה, כי עד כאן מובא הפסק הממלוכי כלשונו, וכי מכאן ואילך בא ביאורו, שהכינו אותו הרשויות העות'מאניות בשנת 1534. כך עולה, לכאורה, מן העובדה, כי במעמד הוצאת הפסק בשנת 1534 נרשמו הנוכחים בין שני חלקי התעודה.

4 מכאן ואילך מתוארות שתי דרכים המוליכות אל השכונה היהודית וממנה, בסמוך לגבולות מנזר הר-ציון. פסק-הדין מזהיר את העוברים בדרכים אלו מפני כניסה אל שטח המנזר. הדרך האחת, המכונה "דרך הסולטאן", מתוארת מנקודת-המבט של היוצא מן השכונה היהודית. היא מוליכה מן השכונה אל "בריכת הסולטאן", דרך שער שכונת היהודים. הדרך הקבילה לקו החומה הדרומית של ירושלים מבחוץ וחוצצה בין החומה ובין שטחי המנזר. ההלך היהודי מוזהר מפני סטייה מן הדרך אל שטחים אלה. "דרך הסולטאן" אינה ידועה ממקור אחר. דומה, שמקור שמה ביעדה: "בריכת הסולטאן". אין לקבל את הצורה "הדרך הסולטאנית", המופיעה בתרגום התעודה לעברית במאמרו של ארסה.

5 המסלול המתואר כאן מוליך אל השכונה היהודית מכיוון שער יפו. מן השער פנה ההלך דרומה, ובדרכו חלף על-פני המצודה "המהוללה" ועל-פני שער המנזר הארמני. עתה עמדו לפניו שתי דרכים, שפנו שתייהן לעבר השכונה מזרחה. הדרך הראשונה פנתה אחרי גנו של זעליאן – מן-הסתם שם ארמני – שמדרום למנזר הארמני. במערב גבל גן זה בדרך שבאה משער יפו, ובדרום גבל בדרך שהיתה בניצב לדרך זו והוליכה אל השכונה ממערב למזרח. המשך הדרך שבאה משער יפו הוליך אל מנזר הר-ציון ואל "מגדל עזה" – אולי הקרן הדרומית-המערבית של החומה. משם פנתה דרך נוספת למזרח, במקביל לדרך הקודמת. בגלל קירבתה של הדרך השנייה למנזר הר-ציון נאסר על ההלך היהודי להמשיך את דרכו דרומה, מעבר לדרך הנושקת אל גנו של זעליאן. – חלק זה של התעודה אמנם עות'מאני, אך יש מקום להניח, כי הנתונים הגיאוגרפיים בדרום העיר לא השתנו עד השלמת החומה בשנים 1532–1540 וגירוש הפראנציסקאנים מהר-ציון בשנים 1551–1552.

אחרי שנת 1469

ירושלים, מס' 189

המשכיל והנחמד ידי(ד) נפ(ש) הר' יצחק, שלום.¹ על דבר הנדר אשר נדרת לסייע בהחזקת בתי כנסיות ובתי תפילות אשר בארץ הצבי,² כאשר עבר עליהם הנכבד (מורנו) הרב(ה) ר' יוסף ספרדי (שמרהו) צו(רו) (וגואלו)³ שליח ק(ה)ילת(ה) קודש(ה) מירושלם ת(נ)יבנה(ה) ות(נ)כונ(ה) (במהרה) ב(י)מינו(ה), ועת(ה) (את(ה) מתחרט בראותך כי רב ממך הדרך, ולא ידעת ביד מי תשלח מה שנדרת מידי שנה בשנה עד כלות ה' שנים.⁴ ושאלת ממני האם תוכל להשאל

machonEI@ybz.org.il

טלפון 02-5398822-3

על נדרך --- הנה לא ירדתי לסוף דעתך בזה. לפי מה שכתבת, הנכבדים פרנסי פירא נדרו גם הם, וגם את(ה) כאחד מהם נדרת, ופירשת בהדיא בנדרך שתעלהו עם נדבתם, כאשר ראיתי במכתב הנדר אשר שלחת לי. והם מסתמא רואים דרך להגיע שם אשר נדבו ונדרו, או מידי שנה בשנה או משתי שנים לשתי שנים, על(ל) יד(י) מ(ורנו) ה(ר)ב ר' קוזי או ה(נ)כ(בד) ר' ויץ י(שמרהו) צ(נורו) ו(גואלו).⁵ ואפילו אשר הם רגילים תדיר מקדם קדמתה להגיע שם ירושלם (תיבנה) ו(תכונן) ב(מהרה) ב(ימינו) לעניים. וכן עושים גם פה מנטוב"א, אשר גם הם נדרו ונדבו לדבר ההוא, ובכל שנה שולח(ים) נדבתם ליד מ(ורנו) ה(ר)ב ר' קוזי ה(נ)ז(כר) ב(פאדו)ב(ה) או ליד ה(נ)כ(בד) ר' ויץ ב(מיסטרי), ולמה לא תוכל לעשות כאשר הם עושי(ים)? ולא מבעיא את(ה) שפירשת בהדיא להעלות עם המתנדבים בעם⁶ שתוכל בדרך ה(נ)ז(כרת) למעלה אלא אפילו חבירך, שנדר סתם ולא תלא נדרו באחרים כמוך, א(ף) ה(וא) נ(ראה) לע(ניות) ד(עת) שיוכל לעשות(ת) בדרך ה(נ)ז(כרת). וכי תאמר שמכיון שנדר לתת איזה דבר משנה לשנה שעל(ל) כ(ל) פ(נים) צריך הוא להגיעו שם מידי שנה בשנה, ואם כי יאחרו שאר המתנדב(ים) בעם עד אשר ימצאו ביד מי לשלוח או על(ל) יד(י) אחד מהשני(ים) ה(נ)ז(כרים) לעיל או בע(נין) א(חר) --- לפי ה(נ)ר(אה) לע(ניות) ד(עת) דודאי לא נתחייבו לשלוח מיד עד שימצא על ידי מי לשלוח דמסתמ(א) כך היה דעתו, כיון שרגילין מ(ורנו) ה(ר)ב ר' קוזי וה(נ)כ(בד) ר' ויץ לשלוח שם מעות מידי שנה בשנה או מידי שנתים בשנתים ---

ונדר זה שנדרת אינו חמור מנדרי הקדש ואפשר שהוא קל ממנו, אבל אין להחשיבו כנדרי צדקה (ל)עניים, שהרי כל לשון הנדר מוכיח, שלא נתכוונתם ליתן לעניים שיחלוק עני בעניו, אלא כדי לקיים בתי הקדש. ואשר שאלת שאם יזדמן לך דרך להגיע שם נדבתם, האם תוכלו לתת בפעם אחת קצבת מה כנגד כל מה שהיה לכם ליתן מידי שנה בשנה, האם תצאו ידי חובת נדרכם בזה אם לא, נ(ראה) לע(ניות) ד(עת) דבר פשוט שבוה תצאו ידי חובת נדרכם אם תפרשו בהדיא שדעתכם ליתן חומש או רביע או שלישי הקצבה לכל שנה ושנה על פי השנים הנותרות לכם להשלים את נדרכם ובוה תצאו ידי חובת נדרכם, כי דבר פשוט הוא לפי הנראה לע(ניות) ד(עת) כי מה שחלקתם נדרכם לחמש שנים מידי שנה בשנה שלא היה כוונתכם אלא למען הקל מעליכם שלא תצטרכו ליתן בבת אחת.

מקור: שו"ת ופסקי מהרי"ק החדשים, מהדורת ש"י פינס, ירושלים תש"ל, סימן מה, עמ' 201-204; ריינר, הנהגת הקהילה, עמ' 54-55.

ספרות: תמר, מחקרים, עמ' 39-47.

1 זו תשובת מהרי"ק לר' יצחק, מפרנסי קהילת פירארה. לפי האמור בתשובה ישב מהרי"ק בעת כתיבתה במאנטובה, לאחר שעבר אליה ממייסטרי אחרי שנת 1469 או 1471. ראה: תמר, הערות 33-34. לדעת תמר, המהדיר הראשון של התשובה, יש להקדימה לאמצע שנת 1467, ולכן העלה את ההשערה, כי המדובר בשליחותו הראשונה של שליח ירושלים ר' יוסף ירושלמי, הנוכרת, לכאורה, בקיום כתב-השליחות שלו, שנחתם בשנת 1472 בקאנדיאה. על זיהוי השליח ראה להלן, מס' 192 והערה 1 שם. על-סמך תשובת מהרי"ק, סימן קצב, שנכתבה בשנת 1466 "פה או: "כאן" מאנטובה", הגיע תמר למסקנה, שמהרי"ק הגיע למאנטובה עוד בשנה ההיא, אלא שלא דייק, שכן כל אזכוריה של מאנטובה מופיעים בדברי השואלים, ולא בדברי המשיב. מכל מקום, גט שסידר מהרי"ק במייסטרי עוד בייג בטבת רכ"ט / 28 בדצמבר 1468 מלמד, שאין להקדים את עקירתו למאנטובה לשנת 1469; ראה: שו"ת ופסקי מהרי"ק החדשים, סימן מח, עמ' 224. ייתכן אפוא, כי המדובר בשליחות הנוכרת בקיום הני"ל של כתב-השליחות.

2 הבאנו כאן קטעים נרחבים מתשובת מהרי"ק, שכן תעודה זו היא המקור הקדום והנרחב ביותר המלמד על סדרי איסוף הכספים באיטליה למען ארץ-ישראל. מן הנאמר עולה, שכספי ארץ-ישראל על-פי-רוב נועדו ל"עניי ירושלים". מטבע-לשון זה שימש כינוי כללי לכספי התרומות לארץ-ישראל (וראה לעיל, מס' 99). כאן, לעומת זה, מדגישים הן השואל הן המשיב, כי עלילת הצדקה היא "לסייע בהחזקת בתי כנסיות ובתי תפילות אשר בארץ הצב"י, ובהמשך דבריו מדגיש המשיב במפורש: "שלא נתכוונתם ליתן לעניים", כלומר, המדובר בהתרמה למטרה בלתי-שיגרתית. דומה, כי לפנינו שליחות נוספת, הקשורה בחובות הקהילה משנות החמישים של המאה הט"ו, כמו בתעודה משנת 1455 (וראה לעיל, מס' 177), שגם בה מתארים הכותבים את הסכנה המאיימת על בתי-הכנסת ומקומות התפילה - כלומר, המקומות הקדושים - בארץ-ישראל. ראה על כך בעיקר המדור "מקומות קדושים", הערך "ירושלים", מס' 42. את החובות האלה מזכיר גם ר' עובדיה מברטנורה בשנת 1488 (וראה להלן, מס' 273).

3 ראה לעיל, הערה 1.

4 התורם נדר סכום גדול והתחייב לפורעו במשך חמש שנים (וראה להלן).

5 מסתבר אפוא, כי באמצע המאה הט"ו פעלה בקהילות צפון איטליה מערכת שלימה לגביית כספים למען "עניי ארץ-ישראל", שהיו לה לפחות שני מרכזי-איסוף באיזור נְטוּ: האחד בפאדובה והאחר במייסטרי. משלוח הכספים הקבוע - "מדי שנה בשנה או משתי שנים לשתי שנים" - מלמד, שמערכת זו היתה בלתי-תלויה בשליחי ארץ-ישראל, וככל הנראה נשענה על ספינות עולי-הרגל שהגיעו לחופי הארץ בחודשים ספטמבר-אוקטובר. על העברת כספים מאיטליה לארץ-ישראל באמצעות "אדון הדוגיאות" בשנת 1489 ראה, למשל, להלן, מס' 275. "מהר"ר קוזי והנ"ר ויץ" ידועים מתשובת מהר"ם מינץ, קראקוב שעי"ז, סימנים צ-צט, ומשו"ת ופסקי מהרי"ק החדשים, סימן יא, עמ' 58 ואילך; סימן כ, עמ' 97 ואילך, העוסקות בסכסוך שידוכין שפרץ בין השניים בשנת רכ"ז. ואולם, אין בסכסוך זה כדי ללמד כי התשובה קדמה לסכסוך, שכן בתשובה שלפנינו הם מופיעים כשני גבאי ארץ-ישראל הפועלים בנפרד.

6 פירושו: "ואין ספק, שאתה שפירשת מראש שתשלח את תרומתך עם נכבדי פירארה" וכו'.

שנת 1470

ירושלים, מס' 190

De stede van Jherusalem es eene redelike scone stedr wel bewuent, staende in gehberchte, jn eene wel scoone maertse ende vruchtbarich landt, vele jueden wuenen ooc in Jherusalem zeere rijke, de welke daer de wisselen ende woncker honden, ende presenteirden hamlieden tonsen dienste, twelke wij niet en begheerden.

מקור: Voyage d'Anselme Adorne au mont Sinai .Voyage d'Anselme Adorne au mont Sinai, ed. E. Feys, Annales de la societe d'emulation, IV (1893), pp. 184–185. et a Jerusalem,

תרגום

העיר ירושלים היא עיר יפה למדי, מאוכלסת מאוד, העומדת בהרים, בארץ רוויה יפה ופורייה. בירושלים גרים גם הרבה יהודים עשירים מאוד, העוסקים בחלפנות ובהלוואה בריבית, והאנשים הללו הציעו לנו את שירותם, שלא היינו מעוניינים בו.¹

1 חיבורו של אנסלם נכתב במקורו בלאטינית באפרילספטמבר 1471. ראה: Itineraire d'Anselme Adorno en Terre Sainte, ed. J. Heers . G. de Groer, Paris 1978, pp. 18–20. הקטע שלפנינו, הלקוח מן התרגום הפלמי של החיבור, אינו מופיע בנוסח הלאטיני שבידנו. התרגום נעשה בשנת 1490 בידי רומבודט דה-דופר (Romboudt de) (Doppere). לא ברור אם לפנינו אינטרפולאציה או השמטה מן המקור שהיה לפני המתרגם.